

Çeviri Sosyolojisi Odağında Thomas Hardy'nin *Tess* Başlıklı Eserinin Suat Ertüzün Çevirisi Üzerinden İncelenmesi*

ÖĞR. GÖR. SELMA YAVUZ** - PROF. DR. EMİNE BOGENÇ DEMİREL***

Öz

Bu çalışma, İngiliz yazar ve şair Thomas Hardy'nin *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* başlıklı eserinin çevirmen Suat Ertüzün tarafından Can Yayınları'ndan Türkçeye kazandırılan *Tess* başlıklı çeviri yapıtın, çeviri stratejilerinin çevirmen, editör ve yayınevi tarafından nasıl benimsendiğini ve bu öğelerin çeviri ürününün üretim, dolaşım ve tüketim süreçlerinde nasıl etkili olduğunu Pierre Bourdieu'nün "habitus", "alan", "sermaye" ve "doxa" kavramlarıyla çeviri sosyolojisi yöntemsel yaklaşımı odağında ele alarak yeniden okumayı amaçlamaktadır. Thomas Hardy İngiliz Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biridir ve 1840-1928 yılları arasında İngiltere'de Victoria Dönemi'nde yaşamıştır. Eser, 1891'de İngiliz resimli gazete *The Graphic*'te sansürlenmiş bir versiyonuyla haftalık olarak yayımlanmaya başlamıştır. 1891 yılında yayımlanan bu sansürlü versiyonun ardından eser, 1892'de üç cilt olarak ve daha sonra aynı yıl içerisinde tek bir cilt halinde yayımlanmıştır. Eserin Türkiye'deki dolaşımı ise *Hayat Bağları* başlığıyla 1972'de başlamış ve çeşitli yayınevleri tarafından çevrilerek Türk yazınsal alanında dolaşımı devam etmiştir. Söz konusu çalışmada, bu çeviriler arasından 2021'de Can Yayınları'ndan *Tess* başlığıyla Türkçeye kazandırılan çevirinin seçilmesinin nedeni çevirmen Suat Ertüzün'ün çevirisinde özgün ve özgür çeviri anlayışını benimsemiş olmasıdır. Ertüzün'ün çevirisi, çevirinin yalnızca metinsel ve dilsel boyutu ile değil, aynı zamanda metindışı toplumsal faktörleri de içeren, toplumsal ilişkilerin ve dinamiklerin bir yansıması olarak çeviri sürecinin oluşumunda etkili olan toplumsal koşulları ve tüm eyleyicileri irdeleyen çeviri sosyolojisi yaklaşımı ile ele alınmıştır. Metni yeniden yorumlayan bir özne olarak Ertüzün, çeviri metninde kendi düşünsel ve yorumsal katkısını ekleyerek hedef dilde ve kültürde anlamlı ve sesi duyulan, alanın geleneksel özgün kurallarını değiştiren ya da dönüştüren çeviri anlayışıyla hareket etmiş, alandaki "doxa"ya karşı bir duruş sergileyip özgün bir çeviri gerçekleştirmiştir.

Anahtar sözcükler: Çeviri sosyolojisi, doxa, habitus, *Tess*, Thomas Hardy, Pierre Bourdieu

* Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora programında, Prof. Dr. Z. Emine Bogenç Demirel danışmanlığında yazılmakta olan "Thomas Hardy'nin Eserlerindeki Kadın Söylemini Çeviri Sosyolojisi Ekseninde Okumak" başlıklı doktora tezinden yola çıkılarak yazılmıştır.

** Karabük Üniversitesi, Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar Meslek Yüksekokulu, selmayavuz@karabuk.edu.tr, orcid: 0000-0002-2588-2965

*** Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, emine.bodem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6995-2198.

AN ANALYSIS OF THOMAS HARDY'S *TESS* IN THE FOCUS OF SOCIOLOGY OF
TRANSLATION THROUGH THE TRANSLATION OF SUAT ERTÜZÜN

Abstract

This study aims to reread British writer and poet Thomas Hardy's *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* by focusing on Pierre Bourdieu's concepts of habitus, field, capital, and doxa, as well as the methodological approach of sociology of translation by analyzing the translation strategies adopted by agents such as translators, editors and publishers who play a role in the production, circulation and consumption of the translated work titled *Tess* translated into Turkish by translator Suat Ertüzün from Can Publishing. Thomas Hardy is one of the essential representatives of English Literature and lived in England between 1840-1928 during the Victorian Era. The work began to be published weekly in 1891 in a censored version in the British illustrated newspaper *The Graphic*. Following the 1891 publication of this censored version, the work was published in three volumes in 1892 and then in a single volume in the same year. The circulation of the work in Turkey started in 1972 with the title *Hayat Bağları*, and its circulation continued in the Turkish literary field through translations by various publishing houses. In this study, the reason for selecting the translation translated into Turkish in 2021 by Can Publishing under the title *Tess* among these translations is that translator Suat Ertüzün has adopted an original and free translation approach in his translation. Ertüzün's translation is analyzed with the sociology of translation approach, which analyzes not only the textual and linguistic dimensions of translation but also the social conditions and all agents that are effective in the formation of the translation process as a reflection of social relations and dynamics, including extra-textual social factors. As a subject who reinterprets the text, Ertüzün acted with the understanding of translation that is meaningful and heard in the target language and culture, changing or transforming the traditional original rules of the field, by adding his own intellectual and interpretive contribution to the translated text. Besides he took a stance against "doxa" in the field and produced an original translation.

Keywords: Sociology of translation, doxa, habitus, *Tess*, Thomas Hardy, Pierre Bourdieu

*"Bir kadının en büyük zorluğu, kendi benliği ile
toplumun ona dayattığı
rol arasındaki dengeyi bulmaktır."*¹
(Thomas Hardy, *Tess of the d'Urbervilles*)²

GİRİŞ

Thomas Hardy 1840-1928 yılları arasında yaşamış İngiliz yazar ve şairdir. Hardy, Victoria dönemi İngiltere'sinde yaşamış ve bütün eserlerini bu dönemde üretmiştir. Victoria Dönemi 1837'de Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında 1901'de Kraliçe Victoria'nın ölmesiyle birlikte İngiltere tarihi için önemli olan bu dönem sona ermiştir. Özellikle kadınlar için çok zor bir dönem olan Victoria Dönemi'nde, kadının kendisi

¹ Aksi belirtilmedikçe İngilizce'den çeviriler tarafımızca yapılmıştır.

² (Hardy, 2019)

için belirlenmiş sınırların dışına çıkması olanaklı değildir. Kadın ve erkek arasındaki cinsiyet rollerinin Victoria Dönemi'nde keskin bir biçimde ayrıştığı gözlemlenmektedir. Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar* adlı eserinde Victoria Dönemi'ndeki cinsiyetler ilişkisini şöyle ifade eder:

“Erkek ile kadının alanları birbirinden kesin olarak ayrılmıştır; kadının özel alanı ile erkeğin kamusal alanı arasında kesin bir sınır vardır; özellikleri hem birbirine zıt olan hem de birbirini tamamlayan cinsiyet özellikleri “ontolojik temelde” kutuplaştırılmıştır. Çalışma hayatı ve “dünya” erkek işi, ev ve evcimenlik kadının işidir; bu anlayış, dönemin bir özdeyişinde de görülür: “Devlet erkeğin, aile kadının.” (Bock, 2004, s. 99).

Yaşadığı dönemin sorunlarına kayıtsız kalamayan Hardy, eserlerinde, temelde sınıf ve cinsiyet ayrımı gibi konulara odaklanırken, bir yandan da kırsal yaşamın zorlukları, insanın kaderi, doğa ve toplumsal değişim gibi konuları işlemiştir. Edebiyat dünyasında Hardy'nin eserleri, edebi realizm ve natüralizmin örneklerini taşıyan özgün eserler olarak kabul edilmektedir. Hardy eserlerinde, doğa tasvirleri ve karakter derinliğine olan ilgisiyle tanınırken, eserlerinde genellikle insanların içsel çatışmalarını ve dışsal zorluklarını betimleyip toplumsal değişimin ve modernleşmenin etkilerini de incelemiştir. Onun eserleri, edebiyat tarihinde önemli bir yer tutmakta ve günümüzde de oldukça ilgiyle okunmaya devam etmektedir. Hardy, yaşamı süresince toplamda on altı roman kaleme almıştır. Bu eserlerden yedisi farklı yayınevleri tarafından

Thomas Hardy

Türkçeye çevrilerek Türk yazın alanında okurla buluşmuştur. Söz konusu çalışmaya konu olan *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* Hardy'nin en tanınmış eserlerinden biridir. Eser, 1891 yılında yayımlanmış ve Hardy'nin edebi başarılarına önemli bir katkı sağlamıştır. *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman*, Hardy'nin genellikle kadın karakterlerin zorlu yaşamlarını ve toplumsal sınıfların etkilerini ele aldığı eserlerinden biridir. Eser, baş karakter Tess Durbeyfield'in hayat hikâyesini anlatmakta ve Tess'in çevresinde dönen olaylar, aşk, toplumsal baskılar, cinsellik ve ahlâki değerler gibi temaları ele almaktadır. Tess, toplumun katı normlarıyla başa çıkmak zorunda kalırken, yaşadığı zorlu deneyimler ve kararlarla şekillenerek kendini bulmaktadır. Hardy'nin söz konusu eseri, edebi çevrelerde ve okurlar arasında önemli bir etki bırakmış, farklı dönemlerde çeşitli yorumlara ve incelemelere konu olmuştur. *Tess*, toplumsal normlar, cinsellik, kadının rolü gibi konulardaki derinlikli anlatımıyla edebi dünyada kendine prestijli bir yer edinmiş klasik eserdir. Bununla birlikte, Victoria dönemi İngiliz toplumunun sınıf ayrımcılığı, kadınların statüsü, cinsellik ve ahlaki değerler gibi konularını eleştiren bir ayna işlevi görürken, Hardy, toplumsal yapının zayıflıklarını ve çelişkilerini ortaya koyarak eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır. *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* hem derinlemesine karakter analizleri hem de toplumsal eleştirileriyle öne çıkmaktadır.

Hardy'nin eserindeki dil kullanımı, doğa tasvirlerinden sembolizme, karakter iç monologlarından toplumsal ayrıntılara kadar geniş bir yelpazede çeşitlenirken hem hikâyenin atmosferini derinleştirir hem de karakterlerin zenginliğini ortaya koyar ve eserin temalarını vurgular. Yerli deyişler, Latince sözcükler ve çeşitli dil biçimlerini kullanarak karakterlerin ait olduğu coğrafi bölgelerin ağızlarını ve yerel deyişlerini okura yansıtarak kendine özgün bir atmosfer oluşturmayı başarmıştır. Bu düşüncelerden hareketle çalışmada, Thomas Hardy'nin *Tess of D'Urbervilles: A Pure Woman* eserinin Can Yayınları'ndan çevirmen Suat Ertüzün tarafından Türkçeye kazandırılan *Tess* başlıklı eseri çeviri sosyolojisi yaklaşımı odağında hem metiniçi hem de metindışı unsurlar boyutunda incelenmektedir.

1. YÖNTEMSSEL YAKLAŞIM

Çeviri çalışmalarında “sosyolojik bakış” ile çeviri ürünü ve sürecinin metindışı olarak nitelendirilen koşulları ve dolaşımı önem kazanmaktadır. Bogenç Demirel'e göre “insan ve toplum ilişkilerinin, sosyal davranış ve toplumsal kurumların işleyişini inceleyen sosyoloji bilim dalı, çeviri ürünlerin koşullarını, dolaşımlarını etkileyen etmenlere açıklık getirerek ve çözüm önerileriyle çeviri alanında kalite anlamında sürdürülebilir iyileşme başlatabilmektedir” (2021, 85). Bu çalışma *Tess* başlıklı çeviri yapıtı ve sürecini çeviri sosyolojisi yaklaşımı ekseninde çağdaş Fransız sosyoloğu Pierre Bourdieu'nün “habitus”, “alan”, “sermaye”, “doxa” kavramlarına ve Daniel Simeoni, Jean-Marc Gouanvic, Gisèle Sapiro, Johan Heilbron, Loïc Wacquant, Yves Gambier, vb. araştırmacıların çalışmalarına yer vererek değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu çalışmada sahada gerçekleştirilen çevirmen editör ve yayınevi görüşmeleriyle “çeviri ürünün sosyalleşme süreci” tüm eyleyicileriyle desteklenerek irdelenmiştir (Bogenç Demirel, 2021, 85).

Kuşkusuz, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin en üretken araştırmacı ve kuramcılarında biri olarak kabul edilen Pierre Bourdieu, günümüz sosyolojisine derin etkilerde bulunmuş ve aynı zamanda eylemci kimliği ile de dikkat çekmiştir. Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı, eğitim, tarih, dilbilim, siyaset bilimi, felsefe, estetik, edebiyat gibi çok sayıda disiplin içinde geniş yankılar uyandırmış ve çeviri çalışmaları dahil pek çok alanda etkili olmuştur. Çeviribilim kuramcısı Yves Gambier, sosyolojinin çeviribilim alanındaki dönüşlerden biri olduğunu ve özellikle Bourdieu'nün eserlerine büyük bir ilginin yoğunlaştığı bir dönemeç olduğunu ifade etmektedir (Bogenç Demirel, 2014, s. 403).

Çeviri sosyolojisi, “çeviri ürünün nasıl ortaya çıktığını ve arkasında görünmeyen yapıların nasıl işlediğini, eyleyicilerin ne/nasıl eylediklerini” incelemektedir (Bogenç Demirel, 2014, s. 403, 404). Bu şekilde, çeviri sürecini şekillendiren faktörleri, çeviri sürecinin dışsal koşullarını ve ürünün oluşumunda rol oynayan tüm eyleyicileri ele almayı amaçlamaktadır. Çeviri ürün, toplumsal bir olgu olarak ele alınıp toplumsal boyuttaki yansımaları gözlemlenerek dışsal etkenlerin içsel yapıyı nasıl etkilediğini değerlendirmektedir. Bu bağlamda çeviriyi toplum içinde gerçekleşen, topluma sunulan ve toplum tarafından kabul gören bir eylem ve süreç olarak değerlendirmek mümkündür. Çeviri yalnızca çevirmenin bireysel eylemi değildir; aynı zamanda alanın içinde bulunan toplumsal kurumların ve ilgili tüm eyleyicilerin çeviri sürecini nasıl yönlendirdiği, şekillendirdiği gerçeği göz ardı edilemez ve çeviri toplumsal bağlamda ele alınır (Bogenç Demirel, 2014, s. 403, 404).

Heilbron ve Sapiro'ya göre çeviri metinlerde uluslararası dolaşımın koşulları, değişimde etkili olan ekonomik-siyasi kısıtlamalar ile çeviri ürünlerin hedef kültürde nasıl algılandığı ve kabul edildiği gibi süreçler, çeviri sosyolojisi ışığında açıklanmaktadır (2007, s. 95). Çeviriye sosyolojik bir yaklaşım, uluslararası alışverişin koşullarını göz önünde bulundurur ve bu dinamikler arasındaki alışveriş üzerinde etkili olan kısıtlar, aracı aktörler ve çeviri ürünün dolaşıma girdiği ülkede kabul edilme ve alımlanma koşullarında etkilidir (Heilbron ve Sapiro, 2007, s. 95). Bu durumda yayınevi özgün ve çeviri eserlerin dolaşımında önemli bir rol oynamaktadır. Çeviri sosyolojisinin Bourdieu kavramlarına karşılıklı katkıda bulunduğu ve özellikle çeviri ürünlerin dolaşımını ileriye taşıdığı söylenebilir.

1930-2002 yılları arasında yaşamış Bourdieu'ye göre sosyolojinin temel işlevi "toplumsal evreni oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları kadar, bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları da gün ışığına çıkarmaktır" (Bourdieu, Wacquant, 2007, s. 17). Bourdieu'nün çalışmaları, toplumsal hareketliliklerin nasıl yeniden üretildiğinin yanı sıra toplumsal alandaki aktörlerin tercihlerinin temeli, sermaye ve tahakküm ilişkileri gibi birçok konuda önemli fikirler içermektedir.

Çeviri sosyolojisi yöntemsel yaklaşımında Bourdieu'nün kavramları birbirleriyle ilişkileri üzerinden tanımlanır ve ancak birlikte açıklandıklarında anlamlı hale gelirler. Söz konusu kavramlar ikili karşıtlıklar etrafında ilişki bir yapıya sahip olan pratiklerdir. Bourdieu'nün benimsediği bu ilişkiyel yöntem, "göstergeleri kendi içlerinde değil birbirlerinin ayırt edici niteliklerini ortaya çıkaran karşılıklı ilişkileri içinde konumlandırın yapısal dilbilimin temel bir ilkesidir" (Swartz, 2011, s. 91). Bourdieu'nün sosyolojisi, ilişkisellik üzerine kuruludur; çünkü Bourdieu, "gerçek ilişkiseldir" diyerek, sosyal olguların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (1998, s. 2, 3). Dolayısıyla, Bourdieu'nün kavramlarını ayrı ayrı ele almak yerine her bir kavram açıklanırken, diğer kavramlarla olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Bourdieu sosyolojisinde önemli rol oynayan habitus, alan, sermaye ve doxa gibi kavramlar, çeviri sosyolojisi yaklaşımında çevirmenlerin eylemlerini açıklamada son derece işlevsel ve kullanışlıdır. Bu kavramlar, çevirinin toplumsal boyutlarını ve çevirmenlerin çeviri süreçlerini analiz edebilmek için önemli birer analitik araçlardır.

Habitus, Bourdieu sosyolojisinin en temel kavramlarından biridir. Habitus "bireylerin bedenlerine zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları biçiminde konulmuş bir tarihsel bağıntılar bütünü"dür (Bourdieu, Wacquant, 2007, s. 25). Bourdieu toplumsal hayatın düzenini ve öngörülebilirliğini bir bakıma eyleme örüntüsü içerisinde akışta olmasını habitus kavramı ile açıklamaktadır. Habitus kavramı tamamen bireysel değildir, davranışlar dışsal faktörlerle birlikte şekillenir. Başka bir ifadeyle, eylemler tek başına belirlenemez. Bourdieu'ye göre habitus, "eyleyicilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizmadır" (2007, s. 27). Toplumsal yapı ve deneyimler tarafından etkilenecek oluşur ve bireylerin davranışlarını şekillendiren içsel bir yapıya sahiptir. Bogenç Demirel'e göre habitus, "formatlanmış davranışlar" olarak nitelendirilir ve sosyalleşme süreciyle elde edilen habitus, "basitçe kim olduğumuzun, dünyada nasıl var olduğumuzun bir parçasıdır. Bir konuma ulaşma biçimi habitusta kayıtlıdır" (2013, s. 51). Böylece "geçmiş, şimdi ve gelecek, habitusta kesişir ve birbirinin içine girer. Habitus beden en derinine

yerleşmiş, yeniden harekete geçirilmeyi bekleyen, gücül bir 'tortulaşmış durum' olarak" ele alınabilir (Wacquant, Bourdieu, 2007, s. 29, 30).

Çeviri sosyolojisi odağında, Simeoni çevirmenin habitusunu, "kişiselleştirilmiş bir sosyal ve kültürel tarihin ayrıntılı bir sonucudur" şeklinde tanımlamıştır (1998, s. 32). Simeoni'ye göre, çevirmenler kültürel alanda daima "itaatkâr" olarak konumlanırlar. Çevirmenler, onlara atfedilen bu itaatkâr rolü kabul eder ve bu şekilde habitusları oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle, çevirmenler içsel olarak çeviri sürecinde işverenin veya yayınevının politikalarına ve toplumun sosyo-politik durumuna uygun olduğunu düşündükleri tercihleri yapmaktadırlar. Simeoni bunu çevirmenin "içselleştirilmiş konumu" olarak adlandırmıştır. (1998, s. 12). Çevirmenlik, yayınevına, yazara, editöre, topluma, metne ve dile itaat etmeyi, kabul etmeyi içerir. Çevirmen aldığı bu konumu içselleştirerek, çeviri eyleminde görünmez bir role bürünür. Tarihsel olarak devam eden bir tür "simgesel şiddet" ile çevirmenlere dayatılan ikincil konum, çevirmenlerin tercihlerini etkilemektedir (Yılmaz, 2015, s. 433).

Gouanvic'e göre metne bir ritim katan, kaynak metinde var olmayan bir sözcük kullanımını ya da cümle yapısını tercih eden ve böylece yazarın sesini kendi sesiyle değiştiren bir çevirmenin bulunduğu bu tercihler özünde bilinçli yapılan stratejik bir seçimi ifade etmez; bunlar, erek edebi alanda edinilmiş olan özel habitusun bir etkisidir (2005, s. 157, 158). Çevirmen, kendi habitusunu kullanmak suretiyle yazarın söylemini hedef dil ve kültüre taşıyarak yazarın bu kapasitesinin aktarılmasına hizmet eder; yani yazara hizmet eden bir eyleyici haline gelir (2005, s. 158).

Bourdieu, alan ile toplumsal yaşamın çatışmalarla dolu ve temelinde mücadelelerin olduğuna vurgu yapar. Ona göre alanı oluşturan eyleyicilerdir. Başka bir deyişle, alan içinde sürekli olarak hareket halinde olan aktörlerdir. Bourdieu, mücadelecî alan kavramını oyun metaforuyla açıklamaktadır; alan, sosyolojik anlamda mücadelenin sürdüğü yerdir ve mekanizması bir oyuna benzer şekilde işler. Bir alanın işleyebilmesi için, o alana özgü belirli mücadele nesnelere varlığı ve oyunda geçerli kuralları bilen, onları içselleştiren ve kabul eden habituslara sahip, oyuna hevesli aktörlerin varlığı gereklidir (2016, s. 138).

Sermaye ise Bourdieu'nün alan çözümlemesinde öne çıkan bir kavramdır ve eyleyicilerin alandaki faaliyetlerinde sahip oldukları birtakım kaynakları tanımlamaktadır. Bourdieu, sermaye kavramını dört ana başlık altında sunmuştur. Bunlar; ekonomik sermaye, kültürel sermaye, toplumsal sermayedir. Dördüncüsü ise bu "türlerden herhangi birinin, algı kategorileriyle büründüğü biçim" olan ve diğer üçünü de içinde barındıran simgesel sermayedir (2007, s. 108).

Ekonomik sermaye, doğrudan ve hızlı bir şekilde paraya dönüştürülebilir ve mülkiyet hakları şeklinde resmi olarak tanımlanabilir. Kültürel sermaye ise belirli şartlar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve eğitim kurumları aracılığıyla kurumsallaştırılabilen bir sermaye türüdür. Diğer yandan, toplumsal sermaye toplumsal ilişkiler ve yükümlülüklerden oluşan bir sermaye türüdür ve uygun koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir. Böylece, sosyal sermaye prestijli ünvan gibi resmi bir statü kazanabilir (Bourdieu, 2010, s. 49). Bourdieu'ye göre toplumsal sermaye "bir bireyin ya da grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların

toplamıdır, yani böylesi bir ağın harekete geçirmeye olanak sağladığı sermaye ve güçlerin toplamıdır” (2007, s. 108).

Bourdieu sosyolojisinde bir diğer önemli kavram doxa’dır. Söz konusu kavram koşulsuz inanç ve bağlılık olarak tanımlanırken, Bourdieu doxa’yı “günlük dünyaya tartışmasız bir boyun eğiş” olarak açıklamaktadır (2007, s. 58). Belirli bir dönem ve mekânda entelektüel düşüncüyü şekillendiren ve çoğunlukla alanın aktörleri tarafından bilinçli olarak fark edilmeyen temel varsayımlar ve kategoriler, doxa adı verilen kavramla ifade edilmektedir (Swartz, 2011, s. 319). Toplumsal alanlardaki temel yapı taşlarının varlığı, gerekliliği ve zorunluluğu bir değer kabul edildiği sürece bu yapı taşları tartışılmaz ve sorgulanmaz hale gelmektedir. Bu yapı taşları, toplumsal yaşamın temellerini oluşturur ve kaçınılmaz veya sorgulanamaz oldukları konusunda genel bir fikir birliği vardır. Mücen’e göre toplumsal alanların temel yapıları doğallaştığı ve sorgulanmaz hale geldiği sürece, "doxa" olarak adlandırılan sabitfikirler³ oluşmaktadır. Bu sabitfikirler, gündelik yaşamda düşünülmeden kabul edilen ve toplumsal gerçekliğin doğal sınırlarını belirleyen inançlardır (2014, s. 426, 427).

Çalışmada tüm bu kavramlar çerçevesinde çevirmen Suat Ertüzün tarafından Can Yayınları’ndan Türkçeye kazandırılan Thomas Hardy’nin *Tess* başlıklı eserinin çeviri süreci hem metinsel-dilsel hem de metindışı boyutuyla çok yönlü ele alınmaktadır.

2. THOMAS HARDY’NİN *TESS OF THE D’URBERVILLES: A PURE WOMAN* BAŞLIKLİ YAPITININ ÇEVİRİ SÜRECİ

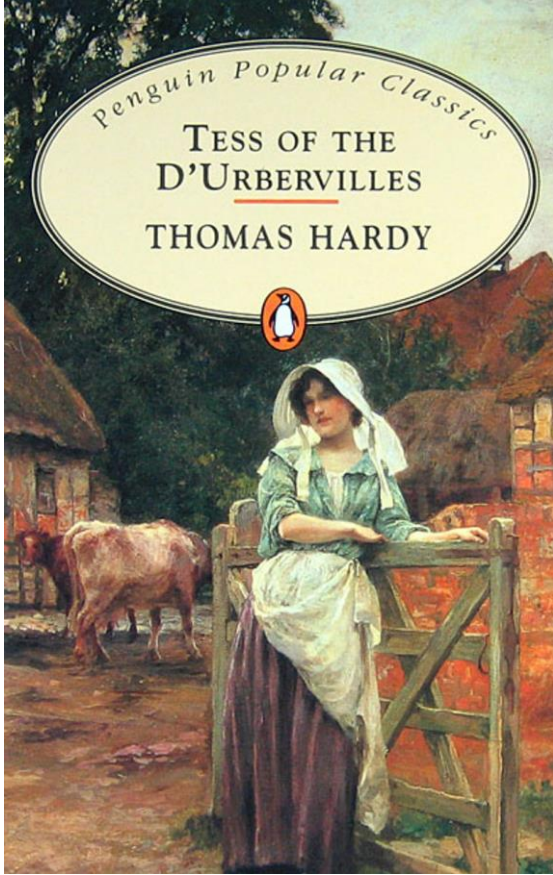
Hardy, gençlik yıllarında babasının izinden giderek yapı ustası olarak çalışmış ve mimarlık mesleğini icra etmiştir. Restorasyon projeleriyle kiliselerin eski ihtişamını geri kazandırmış ve genç yaşına rağmen mimarlık ödülü kazanmıştır (Milligate, 2004, s. 91). Ancak edebiyat tutkusu onu mimarlıktan uzaklaştırmıştır. Çeşitli dillerde klasikleri okuma çabası içinde olmuş ve derin bir bilgi birikimi edinmiştir. Urgan'a göre, İngiltere'deki ön yargılar, Hardy'i etkilemiş ve bazı eleştirmenler, daha iyi bir eğitimle yetişseydi daha üstün bir yazar olabileceğini iddia etmiştir (2012, 1305, 1306). Yirmi üç yaşındayken yazdığı ilk yazısıyla dikkat çeken Hardy, otuz üç yaşında *Far From the Madding Crowd* (*Çılgın kalabalıktan Uzak*) adlı başyapıtını yayımlayarak mimarlığı bırakıp tamamen edebiyata yönelmiştir. Din ve cinsellik temalarındaki cesur yaklaşımı hem eleştirilmiş hem de saygı görmüştür.

Thomas Hardy'i Victoria dönemi yazarlarından ayıran birçok yönü bulunmaktadır. Eserlerinde, ataerkil İngiliz toplumunun temelini oluşturan aile, evlilik ve dini kurumları eleştirel bir perspektifle ele alarak bu kurumların kadınları baskı altına aldığını vurgulamıştır. Hardy, toplumun temel değerlerini belirleyen bu kurumları ve bu kurumların bireylere dayattığı sınırlayıcı yaptırımları açıkça eleştirmektedir. Thomas Hardy'nin yazdığı on altı adet romanından⁴ yedi tanesi

³ “Doxa” kavramı Türkçeye Barış Mücen tarafından "sabitfikir" olarak çevrilmiştir.

⁴ Thomas Hardy'nin ilk romanı *Desperate Remedies* 1871'de yayımlandı. Ardından 1874'de *A Pair of Blue Eyes* ve *Far from the Madding Crowd* yayımlandı. *The Hand of Ethelberta* 1876 yılında yayımlandı. 1870'lerin sonlarından itibaren eşiyle birlikte Londra edebiyat çevrelerine katılmasıyla birlikte Hardy *The Return of the Native* 1878'de, *The Trumpet Major* 1880'de *A Laodicean* 1881'de ve *Two on a Tower*'ı 1882 yılında yazmıştır. Daha sonra da Hardy'nin 1884'de *Life's Little Ironies*, 1886'da *The Mayor of Casterbridge*, 1887'de *The Woodlanders*, 1888'de *Wessex Tales*, 1891'de *Tess of the d'Urbervilles* ve *A Group of Noble Dames* eserleri ile birlikte 1897'de *The Well-Beloved* eseri yayımlandı. 1895 yılında yazdığı romanı *Jude*

Türkçeye çeşitli yayınevleri tarafından çevrilerek Türk yazın alanında dolaşıma girmiştir. Bunlar; *Far from the Madding Crowd* (Çılgın Kalabalıktan Uzak çev. Nihal Yeğinoğlu), *The Return of the Native* (Yuveya Dönüş, çev. Evin Noyan), *Life's Little Ironies* (Hayatın Küçük Cilveleri, çev. Taciser Belge), *The Mayor of Casterbridge* (Casterbridge Başkanı, çev. Özgür Umut Hoşafçı), *The Woodlanders* (Orman Sakinleri çev. Taciser Belge), *Tess of the d'Urbervilles* (Tess⁵) ve *Jude the Obscure* (Adsız Sansız bir Jude, çev. Taciser Belge) adlı eserleridir.

Thomas Hardy'nin *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* adlı eseri, başlangıçta 1891 yılında *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* adıyla İngiliz resimli gazete *The Graphic*'te sansürlenmiş bir versiyonuyla haftalık olarak yayımlanmaya başlamıştır. 1891 yılında yayımlanan bu sansürlü versiyonun ardından eser, 1892 yılında üç cilt olarak ve daha sonra aynı yıl içerisinde tek bir cilt halinde yayımlanmıştır. Bu yayımlanma süreçlerinde editörler, ekonomik endişeleri nedeniyle birçok esere uyguladıkları sansürü, *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* için de toplumun ahlaki değerlerine uymadığı gerekçesiyle kullanmışlardır. Hardy'nin bu eseri üzerinde sansür uygulanmasının temel nedeni eserde kadını ve kadın sorunlarını ele alırken karamsarlık, şiddet ve cinsellik içeren bir dil kullanmasıdır. Bununla birlikte, Hardy eserinde Yunanca ve Latince sözcüklere sıkça yer vermiş ve İncil ile Eski Ahit'e atıflarda bulunmuştur. Bu öğeler, eserin derinliğini artırırken aynı zamanda sansürün hedefi olmasına yol açmıştır.

Tess of the d'Urbervilles A Pure Woman başlıklı eser Türkiye'de 1972'de çevirmen Özey Süsoy tarafından *Hayat Bağları* başlığıyla çevrilmiştir. Aynı çeviri 1982'de ikinci baskısında *Tess* başlığı ile yayımlanırken, 1986 yılında ise aynı başlıkla çevirmen Suna Güler tarafından başka bir çevirisi tekrar dolaşıma girmiştir. 2013 yılında ise çevirmen Özgür Umut Hoşafçı tarafından *Yalan Bahçesinde bir Gül Tess* başlığıyla ve 2021 yılında ise hem Handan Ünlü Haktanır hem de Suat Ertüzün tarafından *Tess* başlığıyla Türkçeye kazandırılmıştır. Söz konusu çalışmada bu çeviriler arasında Suat Ertüzün'ün çevirisinin seçilmesinin nedeni çevirmenin özgün ve özgür çeviri gerçekleştirmiş olmasıdır.

the Obscure'un aldığı olumsuz tepkinin ardından romancılığı bıraktı ve hayatı boyunca sürdürdüğü şairliğe dönmüştür (Hardy, 2019).

⁵ *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* başlıklı eserin Türk yazın alanında farklı yayınevlerinden altı özgün çevirisi bulunmaktadır.

2.1. Edebiyat Alanında Bir Eyleyici: Can Yayınları

Kuruluşundan bu yana Can Yayınları edebiyat, çeviri edebiyat, çocuk ve kültür kitapları yayımlamaktadır. Çağdaş Dünya Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Klasikler, Modern Klasikler dizileri ve çocuk kitapları, şiir, öykü, roman, biyografi ve denemeler ile yayın hayatına devam etmektedir.

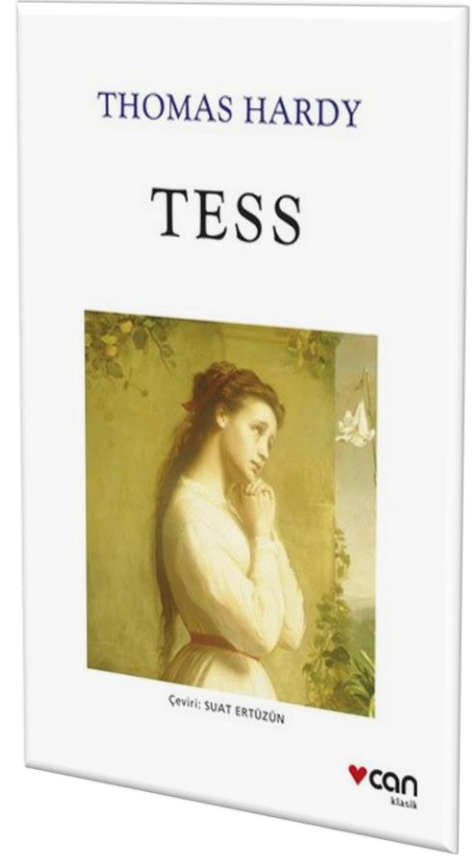
1981 yılında Erdal Öz tarafından kurulan Can Yayınları, kısa sürede Türkiye'nin saygın yayınevlerinden biri haline gelmiştir. Öz ülkenin öncü ve ileri gelen yazarlardan biridir. Zaman içinde, dünyanın en önemli yazarları, Türk okurlarına Can yayınları aracılığıyla ulaşmış, Türk edebiyatının önde gelen, yetenekli ve heyecan verici kalemleri, Can yayınevi çatısı altında bir araya gelmiştir. 21. yüzyılda da Can Yayınları, klasik, modern ve çağdaş edebiyatta öncü bir konumda bulunmayı sürdürmektedir. Yayın alanlarını genişletmek, yeni yetenekleri keşfetmek, mükemmel metinlere ve yazarlara yer vermek, yeni iletişim kanallarını kullanmak

Can'ı heyecanlandırmaktadır. 2019'da kataloğuna eklenen Mundi ve Tellekt markalarıyla, edebiyat dışı sosyal, beşerî ve pozitif bilimlerde de etkin bir rol oynarken, aynı zamanda mini kitaplar, sesli kitaplar, e-kitaplar, kitap abonelikleri ve talep üzerine basım gibi çağdaş yayıncılık uygulamalarıyla da ön planda yer almaktadır. Can Yayınları, kataloğunda yer alan 2500'den fazla başlık ve her yıl eklenen yüzlerce kitapla okurlarının büyük sevgisi ve sadakatiyle yayıncılık sürecinin her aşamasında bu sorumluluğu en iyi şekilde taşıma amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir (Can Yayınları, 2023).

Can Yayınları, daha kurulduğu yıl 1981 yılında yetmiş bir kitap yayımlamış ve o yılın en çok kitap basan yayınevi olmuştur. Bir sonraki yıl ise yetmiş bir kitabı yüz yirmiyeye çıkarmış ve yayınevinde Çağdaş Klasikler, Türk Yazarları gibi diziler birbirini izleyerek basıma devam etmiştir (Sarısayın, 2009, s. 228).

Edebiyat yazarı kimliğinin yanında Can Yayınları'nı kurması ile yayıncı kimliği de kazanan Öz, Türk ve Dünya edebiyatından pek çok eserin Türk yazın alanında dolaşıma girmesini sağlamıştır. Öz, 20. yüzyılın ikinci yarısında Türk Edebiyatı'nda çarpıcı eserler veren önemli yazarlardan biridir ve eserlerinde dönemin toplumsal meselelerini ele almış hem hikâye hem de roman türünde okurlarına kalıcı eserler bırakmıştır. Öz Türkiye'nin siyasi olarak en zorlu yıllarına tanıklık etmiş ve düşünce tarzı ve yazdıkları ile Türk edebiyatında kendine özgü bir konumu vardır (Sarısayın, 2009).

Öz yayıncılık hayatına 1970'li yıllarda Ankara'da Sergi Kitabevi'nde başlamıştır. Bünyesinde genellikle genç yazarları barındıran Sergi Kitabevi dönemin koşulları gereği siyasi ve edebiyat tartışmaların yapıldığı kültür ve sanat merkezi olarak saygın bir konumdadır. Sol görüşlü yazar ve

aydınların toplandığı bir ortama sahiptir. Uğur Mumcu'ya göre bütün ilerici, çağdaş gençlerin toplanma toplantısıydı:

“Küçük bir dükkandı Sergi Kitabevi... Erdal Öz, burada hem kitap ssem de plâk satardı. Akşamüstleri, kitabevi, Erdal Öz'ün dostlarıyla dolar, ayaküstü siyasal tartışmalar yapılırdı. Güzel, küçük bir yerdi Sergi Kitabevi. Erdal Öz, kitapları sarmak için ambalaj kâğıdı hazırlamıştı. Ambalaj kâğıdında Marks'dan, Engels'den. Guevara'dan ve Atatürk'ten özdeyişler vardı. Ambalaj kâğıdı özenle hazırlanmıştı. Koskoca Sıkıyönetim buna göz yumar mı hiç yummaz! Sergi Kitabevi, birkaç kez basıldı. Polis her gelişinde 'yasaklanmış sol yayın' toplayarak gitti. Fakat bir türlü suç kanıtı bulunamıyordu. Kuşkular giderilmemişti. Bütün solcular Erdal Öz'ün kitabevine gittiğine göre, bu kitabevi gizli bir hücrenin genel merkezi olmasın?” (1984, s. 49).

Başka bir deyişle, Öz'ün siyasi alandaki arayışları ile yol alan Sergi Kitabevi gençler için sol ideolojide yeni çıkan kitapları rahatlıkla bulabilme ve özgürce tartışabilme olanağı sunan bir sığınak olmuştur.

1980 yılında, Öz Sergi Kitabevi'ni kapatmış ve İstanbul'da Arkadaş Kitaplar'ın çocuk edebiyatı dizisinin başına geçmiştir. Bu dizi, önemli bir başarı elde etmiş ve yüksek satış rakamlarına ulaşmıştır. Ancak, dizinin başarısına karşın yayınevi tarafından kendisinin görevine son verilmiştir. Bunun üzerine Öz, Görsel Yayınların sahibi Ragıp Yazır'ın ortaklık teklifiyle, 1981 yılında Can Sanat Yayınları Yapım, Dağıtım, Ticaret ve Sanayi Limited Şirketine ortak olmuştur.

Yazarların eserlerini yayımlatamadıkları o dönemde, Can Yayınları bir yayınevi olarak önemli bir rol üstlenmiş ve üretimi destekleyerek birçok eserin Türk yazın alanında dolaşıma girmesine katkı sağlamıştır. Öz'ün Can Yayınları ile siyaset arasında nasıl konumlandığına dair belirttiği konular göz önüne alındığında yayıncılık kariyeri yoğun siyasi bir atmosferde geçmiştir. Öz, siyasi anlamda sıkıyönetim dönemi ve sonrasında, Can Yayınları'nın yöneticisi olarak sık sık ağır baskılara maruz kaldığını ifade etmiştir. Buna en büyük örneklerden biri; 12 Eylül askeri darbesinin etkisiyle Can Yayınları tarafından yayımlanan bazı çocuk kitaplarına sansür uygulanmış ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara girişi yasaklanmıştır (2007, s. 5). Bu olaylar, Türkiye'deki siyasi atmosferin kültür ve yayıncılık alanları üzerindeki etkisini yansıtan önemli bir örnektir. Siyasi baskılar ve sansür, edebiyat ve kültürün yayılmasını ve yayıncılık sektörünün gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir.

Öz, yabancı dil bilmemesine karşın dünya çapında tanınmış yazarlardan duyduğu ve merak ettiği eserleri Türk okurlarla buluşturmak için özverili bir çeviri süreci başlatmıştır. Bu sayede yabancı dildeki önemli eserleri en iyi çevirmenlere çevirtip çeviri yazın alanında da konumlanarak edebiyat dünyasına katkıda bulunmuştur. Yayıncılık alanında önemli bir adım olan bu yaklaşımı ile Öz edebiyata verdiği önem ve beraberinde başlattığı çeviri çalışmaları ile hem Türk edebiyatının zenginleşmesine katkı sağlamış hem de Türk okura dünya edebiyatının kapılarını açmıştır. Edebiyat dünyasında saygın bir konuma sahip olmayı başaran yayınevi, Türk edebiyatının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Can Yayınları'nın yayın politikasını ve başarısını belirleyen önemli etkenlerden biri, yayınevinin ekonomik sermayesinin herhangi bir dış destekten bağımsız olmasıdır. Banka veya bir şirket desteği olmadan yayınevi sahibi Öz, kendisinin maddi ve manevi olanakları ve yazarların da desteğiyle yayınevinin tüm gereksinimlerini karşılamıştır. Bu durum, yayınevine yazın alanında

belirli bir özgürlük sağlamıştır; çünkü dış kaynaklara bağımlı olmamak, içerik ve kitap seçimlerini daha bağımsız bir şekilde yapma fırsatı sunmuştur.

Öz, Can Yayınları'nın pazar mantığı gütmeyen bir yayınevi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda kendisi ticari başarı odaklı değildir ve kitap seçimlerinde yalnızca çok satan kitaplarla ilgilenmez ve bunu şöyle açıklamaktadır: “Çok satan kitaplar, yani çok satılsın diye yazılan sanayi romanları, hiçbir zaman Can Yayınları'nı ilgilendirmedi. Bunca kitap arasında çok satan kitaplarımız olduysa bile, bunların gerçek büyük edebiyatçıların yazdığı kitaplar olması bizi rahatlatmıştır” (2007, s. 6). Artan bir rekabet ve farklı teklifler olsa da Can Yayınları'nın sağladığı edebi özgürlük, yayın politikası ve prestij gibi sebeplerden yazarlar, kitaplarını bu yayınevinden yayımlamaya devam etmişlerdir. (2007, s. 5). Can Yayınları'nın edebi değeri yüksek eserlere ve edebiyatçılara önem veren bir yayıncılık politikası izlemesi, birçok yazarın tercihini bu yayınevi yönünde etkilemiştir. Bu nedenle, bugün hâlâ birçok yazarın isimleri Can Yayınları ile anılan kitaplarını bu yayınevinden yayınlamış olmaları anlaşılabilir bir durumdur.

Can Yayınları'nın Türk yayıncılık alanında önemli bir eyleyici olduğu ve alandaki yayıncılık sektöründe belirgin bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Kendi kaynakları ve yayıncılık alanındaki özgün yaklaşımı sayesinde Türk yayıncılık sektöründe öne çıkan bir yayınevidir. Edebiyat dünyasındaki saygın konumu, yazarların ve edebiyatseverlerin ilgisini çekmeye ve kitaplarını bu yayınevinden yayımlamaya teşvik etmektedir. Ülkemizdeki çeviri edebiyat alanında da özel bir yere sahip olan Can Yayınları, özellikle klasik eserler alanında son derece saygın ve merkezi bir konuma sahiptir. Bu çalışmaya konu olan 2021 yılında Suat Ertüzün tarafından çevrilen *Tess* adlı eser gibi birçok dünya klasiğini, nitelikli çevirmenlerin özenli çevirilerini bir araya getirerek okurun beğenisine sunmuştur. Bu durum, yayınevinin yüksek saygınlığını ve klasik eserlerin yayımlanmasındaki başarısını vurgulamaktadır. Çalışma kapsamında, yayınevinin ve *Tess* başlıklı çeviri yapının yayın politikasına ilişkin birtakım sorular editör Şirin Etik'e⁶ çevrim içi anket aracılığıyla sorulmuştur. Sorulara gelen yanıtlar⁷ üzerinden yapılan değerlendirme aşağıda sunulmuştur:

1. Yayınevinizin kuruluş amacını ve yayın politikasını kısaca açıklayabilir misiniz?

Can Yayınları, 1981 yılında çocuk kitaplarına ağırlık vererek yayın hayatına başladı. Günümüzde de klasik, modern ve çağdaş edebiyatta öncü yayınevleri arasındaki konumunu koruyor.

2. Çevirmenlerinizi nasıl seçiyorsunuz, çevirmen seçiminde yayınevinizin yaklaşımı nedir?

Yayınevimizin hali hazırda yıllardır çalıştığı çevirmenleri var fakat bu ağı genişletmeye açtık. Ben bilhassa başka yayınevlerinden okuduğum ve çevirisini beğendiğim kitapların çevirmenlerini not alıyorum ya da bazen onlara ulaşıyorum. Kimi zaman da İK departmanına gelen CV'lerden ilerleyip deneme çevirisi alıyor, duruma göre değerlendirme yapıyorum.

3. Çevirmenlerinizi seçerken çeviri eğitimi almış olmalarını önemsiyor musunuz?

⁶ Şirin Etik, şahsi görüşme, Kasım 15, 2023.

⁷ Sorulara gelen yanıtlar araştırmacıların birebir kendi ifadeleriyle çalışmaya eklenmiştir.

Kesinlikle evet, bir dili nerede/nasıl öğrendiği mühim. Fakat belli bir yabancı dili çok bilse bile çevirmenin Türkçesi de çok mühim. O yüzden en belirleyici kıstas deneme çevirisi oluyor.

4. Yayınevinizde çevrilecek metinleri siz mi öneriyorsunuz yoksa size sunulan çevirileri mi değerlendiriyorsunuz?

Uzun süredir iş birliği içinde olduğumuz çevirmenlerden öneriler alıyoruz elbette, ama genellikle metinleri biz öneriyoruz.

5. Thomas Hardy ve *Tess of the d'Urbervilles* başlıklı eseri yayın politikanıza dahil etmenizin belirli bir nedeni var mıdır?

Hardy'nin İngiliz edebiyatındaki yeri tartışılmaz, özellikle sanayi devriminin ardından yaşanan değişimi ve değişimin trajik boyutlarını, bireyler üzerinden anlatan, 19. yüzyılın en önemli romancılarından biri. *Tess* de onun başyapıtlarından biri.

6. Thomas Hardy genellikle eserlerinde oluşturduğu kadın söylemlerinden ötürü feminist bir yazar olarak bilinir. *Tess of the d'Urbervilles* eserinin feminist bir söylem oluşturması sizin bu eseri yayın politikanıza dahil etme konusunda etkili oldu mu?

Muhakkak. Hardy'nin Victoria dönemi kadınlarına yönelik değersizleştirme tutumunu eleştirdiği için, bilinçli olarak *Tess*'in çevrilmesini istedik. Hardy'nin çalışmaları cinsiyetçi, ataerkil ve maskülen ama yine de cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet, kimlik, ataerkillik ve erkeklik kavramlarını sorguluyor.

7. *Tess of the d'Urbervilles*'tan sonra başka Thomas Hardy çevirisi yayımlamayı düşünüyor musunuz?

Can Yayınları olarak hali hazırda *Çılgın Kalabalıktan Uzakta* kitabını da yayımlıyorduk, bunun yanına *Tess*'i ekledik, elbette diğer eserlerini de Türkçeye kazandırmaya devam etmek istiyoruz.

8. Çevirmenlerinizden çeviri süreçlerinde özellikle dikkat etmelerini istediğiniz hususlar var mıdır? Varsa bunları paylaşabilir misiniz?

Klasikler için konuşursak: Bir klasiği seçerken mutlaka çevirmenini de düşünürüz, iyi çeviri iyi bir okuma deneyiminin belkemiğidir çünkü. Piyasada onlarca klasik eser çevirisi var, ama iyi çevrilmiş, iyi editörlük görmüş olanların sayısı maalesef çok az. Çevirmenlerden de iyi bir yabancı dil ve Türkçe bilgisinin yanı sıra, araştırmacılık yönlerini kullanabiliyor olmasını bekleriz. Çünkü çeviri aynı zamanda araştırma yapmaya çok açık bir alan.

Yukarıda hem Can Yayınları'nın alandaki konumu hem de yayınevinin editörü Şirin Etik ile yapılan görüşmenin yanıtlarına bakıldığında, Can yayınları özellikle klasik eserlerin yer aldığı dizisiyle ön plandadır ve kuruluşundan itibaren karşılaştığı zorlu siyasi baskılar ve sansürle mücadele ederek, edebiyat ve kültürün özgür bir şekilde yayılması için önemli bir rol oynamıştır. Türk yayıncılık sektöründe sağlam bir duruş sergileyen bu yayınevi, edebiyat dünyasına sunduğu katkılarla ön plana çıkmıştır. Can Yayınları'nın vurguladığı edebi özgürlük, yayın politikası ve kazandığı prestij; yazarlar ve çevirmenler için kitaplarını bu yayınevinden yayımlama isteğini artırmıştır. Can Yayınları'nın özgün yayın politikası ve edebiyat dünyasındaki prestiji, özellikle Thomas Hardy gibi hayatı boyunca sürekli sansürle uğraşmak zorunda kalan ve uğradığı sansürler sebebiyle roman yazmaya son veren bir yazarın çevirisini yayımlamasıyla gösterdiği tercih, belirli

bir okuyucu kitlesine odaklanan ve belirli değerleri savunan bir yayınevi olduğuna dair önemli bir göstergedir. Hardy'nin eserleri, dönemin toplumsal normlarına meydan okuyarak kadın hakları, sınıf ayrımı, cinsellik ve şiddet gibi güncelliğini koruyan konuları ele almaktadır. Bu nedenle, Can Yayınları'nın eser seçimlerinde politik ve toplumsal içeriği dikkate aldığı açıkça görülmektedir. Thomas Hardy'nin *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* başlıklı eserinin çevirisi, yayınevinin klasik edebiyattaki öncü konumunu koruma amacını yansıtmaktadır. Yayınevi, bu tür eserlerle sadece kültürel ve edebi değer sağlamakla kalmayıp aynı zamanda simgesel sermayesini artırarak ekonomik sermayesini güçlendirmiştir. Bu tür çeviriler, Can Yayınları'nın itibarını yükselterek geniş bir okur kitlesi kazanmasına ve gelecekteki projeler için daha fazla olanak elde etmesine katkı sağlamıştır. Can Yayınları'nın Türk yazınında özellikle klasik eserlere odaklanan dizisi, simgesel sermayesini yüksek bir şekilde sürdürmekte ve alanında uzman çevirmenlerin katkılarıyla okur kitlesiyle buluşmaktadır.

Çeviri Edebiyat Alanında Bir Eyleyici: Çevirmen Suat Ertüzün

Suat Ertüzün, 1971'de Hollanda'da doğmuş, ilkokulu Hollanda'da, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okumuştur. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1996'da mezun olmuştur. Bir süre bankacılık ve turizm sektöründe çalıştıktan sonra çevirmenlik yapmaya başlamıştır. Oscar Wilde, Kiran Desai, J.M. Coetzee, Rudolfo Anaya, Julia Glass, John Hughes, Sybille Bedford, John Banville, Patricia Highsmith, Stephen Greenblatt, Aimee Bender, V.S. Naipaul ve Thomas Hardy gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırmıştır. (Hardy, 2021).

Çevirmen kimliğinin yanında profesyonel turist rehberi olan Suat Ertüzün metin dışında görünür bir çevirmen değildir. Yoğun iş temposundan kaynaklı çeviri yapıtlarının üzerine değerlendirme yazıları yazmamış ve röportaj yapmamıştır. Ancak Ertüzün⁸ kendisine çevrimiçi olarak yöneltilen açık uçlu anket sorularını içtenlikle yanıtlamayı kabul etmiştir. Kendisinden alınan yanıtlara ilişkin değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

1. Eğitim ve meslek hayatınızdan kısaca bahsedebilir misiniz?

1991-1996 yıllarında Boğaziçi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü okudum. Ardından rehberlik kursunu tamamlayarak 1997'de turist rehberliği kokartını aldım. 1998-2000 yılları arasında bir özel bankada müfettiş yardımcılığı yaptım. Sonrası, uzun yıllar boyu rehberlik ve çevirmenliği bir arada yürüttüm.

2. Çeviri yapmaya ne zaman başladınız, başka dillerden de çeviri yapıyor musunuz?

Profesyonel olarak çeviriye 2000 yılının ikinci yarısında, çeviri bürolarından iş alarak başladım. Aynı yılın sonlarına doğru ilk kitabımı aldım. O gün bugündür kesintisiz kitap çevirmeyi sürdürüyorum. Başka herhangi bir dilde çeviri yapmadım.

3. Neden Thomas Hardy eserini çevirmek istediniz, çeviri sürecine nasıl karar verdiniz?

Yayınevi teklif etti, ben kabul ettim. (Belki konunun biraz dışına çıkacak, ama açıklayıcı olabilir sizin için. Normalde klasiklerden uzak durmayı tercih ediyordum. Kabul etmemin iki nedeni oldu: yıllardır iyi bir hukukumuzun olduğu editörüm, kendi kariyerimin de geleceği için iyi olacağını söyleyerek ısrar etti; son yıllarda işler kötüye gitti, kitaplar baskısı tükense bile tekrar

⁸ Suat Ertüzün, şahsi görüşme, Kasım 18, 2023.

basılmaz oldu, klasikler de genelde basmaya devam ettiği için ileride maddi olarak sıkıntının hafiflemesine yardımcı olacağını düşündüm.)

4. *Tess of the d'Urbervilles*'i çevirme aşamasında hangi zorluklarla hangi düzeyde karşılaştınız ve bunlarla baş etmek için nasıl bir yol izlediniz?

Galiba zorlukları iki başlıkta toplayabilirim. Biri yazarın kendi dilinden kaynaklananlar (eski tabirler ve uzun cümleler), öbürü dönemin somut kültürüne, yaşam biçimine dayananlar (araç gereç isimleri, sözgelimi). İlkini çözüm olarak, anlamadığım yerlerde ana dili İngilizce olanlardan yardım aldım (burada ne demek istiyor diye sorarak); onun dışında, uzun cümleleri bölmek veya yerine göre cümlenin yapısını, anlamı veya ruhu bozmayacak şekilde, değişikliğe uğratmak zorunda kaldığım yerler de olmuştur (şimdi çok ayrıntısını hatırlamıyorum). İkinci kategoriye girenlerde internetteki araştırmalarım genelde sonuç veriyordu, içinden çıkamadığım yerlerde yine platformlardan aldığım cevaplar bana yol gösterdi.

Yukarıda yöneltilen soruların yanıtlarına bakıldığında Ertüzün'ün kaynak metnin yazarının edebiyat alanındaki simgesel sermayesinden faydalanmak istediği açıkça ifade edilebilir. Thomas Hardy İngiliz Edebiyatı'nda klasikleşmiş eserlere imza atarak edebiyat dünyasında derin etkiler bırakmış hem kendi çağdaşlarını hem de kendinden sonraki birçok yazarı etkilemiştir. Onun toplumsal meselelere odaklanan klasikleşmiş eserleri, günümüzde de edebiyat çalışmalarının önemli bir parçasını oluşturur. Bundan hareketle Ertüzün'ün Thomas Hardy gibi dünya edebiyatının klasik bir yazarının eserini Türkçeye kazandıran bir çevirmen olması kendisinin alandaki konumu için oldukça önem arz etmektedir. Toplumsal bir eyleyici olarak çevirmen çevirdiği eserin kaynak kültürde taşıdığı simgesel sermayeyi kullanarak kendi prestijini ve tanınırlığını artırma stratejisi izlemiştir. Özellikle *Tess* başlıklı eseri, Thomas Hardy'nin 19. yüzyıla damgasını vuran en etkileyici ve seçkin eserlerinden biri olması nedeniyle, bu çeviri ürün Ertüzün'ün simgesel sermayesini güçlendirmek adına önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Ertüzün'ün tercih ettiği yayınevi olan Can Yayınları'nın klasik, modern ve çağdaş edebiyatta önde gelen bir konumda bulunması da çevirmenin simgesel sermayesini artırmıştır.

Çevirmenin düşündüğü bir başka husus ise, diğer eserlerin baskısının tükenmesi durumunda tekrar basılmıyor olmasının kendisinde yarattığı ekonomik kaygıdır. Bu durumda, klasik eserlerin genellikle basılmaya devam ettiği düşünüldüğünde, ilerleyen zamanlarda maddi sıkıntıları hafifletme potansiyeline sahip bir strateji olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Ertüzün'ün bu çeviri kararı, sadece kendi simgesel sermayesini inşa etmekle kalmamış, aynı zamanda kaynak metnin yazarının simgesel sermayesinden de etkili bir şekilde faydalandığını göstermektedir. Böylesine yazınsal alanda merkezi bir konumda bulunan bir yazarın eserini çevirmek hedef alanda çevirmenin kendi etkisini de artırarak simgesel sermayesini güçlendirmiştir. Bu süreç doğrultusunda çevirmenin sahip olduğu sermaye artık gelecekteki işlerinde yayınevleri ve editörlerle daha etkili bir iletişim kurma ve iş koşulları üzerinde daha etkili bir pazarlık yapma yeteneği sağlamaktadır. Böylece çevirmenin sadece mevcut proje için değil, aynı zamanda gelecekteki projelerde de daha olumlu koşullar elde etme olasılığını artırır. Çevirmen, bu durumda ücret, teslim tarihi ve diğer talepler üzerinde daha etkili bir şekilde pazarlık yapabilecek bir konum elde edebilir. Sela-Sheffy'e göre, simgesel sermaye, çevirmenin alandaki konumunu güçlendiren ve

işverenle çalışma koşulları üzerinde pazarlık yaparken kullanabileceği önemli bir sermaye türüdür (2014). Çevirmen, bu simgesel sermayeyi kullanarak işverenleriyle daha dengeli bir ilişki kurabilir ve profesyonel taleplerini daha etkili bir şekilde iletebilir. Çevirmenin sadece dilbilgisi ve çeviri becerileri değil, aynı zamanda kaynak metnin yazarının simgesel sermayesini anlama ve etkili bir şekilde kullanma yeteneği, profesyonel başarısını artıran önemli bir unsurdur.

2.3 *Tess* Başlıklı Çeviri Yapıtta Metnin İç Sosyolojisi Bağlamında Örneklerin Değerlendirilmesi

Çeviri eylemi uzunca bir süre teorik çalışmalarda kaynak metin karşısında ikincil bir konumda kalmıştır. Bu bağlamda çeviri ve çevirmen, kaynak metin ve kaynak yazarın gölgesinde kalmış ve bu süreçte çeviribilim alanında yürütülen kuramsal çalışmalarda çeviri, çeşitli odak noktaları etrafında ele alınıp tartışılmıştır. Geleneksel anlayışa göre, çeviri eylemi, kaynak metnin sadık bir kopyasının oluşturulmasına odaklanmıştır. Çeviri, kaynak metni tam olarak yansıtmalı ve çevirmen, kaynak yazarın üslubunu ve anlatımını mümkün olduğunca "birebir" aktarmalıdır. Ancak, bu yaklaşım, çevirmenin yaratıcılığını, "kültürel etkileşim"ini ve çeviri sürecine katkılarını göz ardı edebilir. Bu geleneksel yaklaşım ve çevirmene atfedilen ikincil konum, çeviribilimde eleştirel bir perspektiften değerlendirilmeye başlamış ve zaman içerisinde çeviri sürecinde çevirmenin rolüne ve etkisine odaklanan "çevirmenin görünmezliği" ve "çevirmenin sesi" gibi kavramlar öne çıkmıştır (Hermans (çev. Bulut), 1997; Koskinen 1994, Venuti, 1995). Bir metin çeviri sürecinde çevirmen tarafından belirli bir strateji belirlenerek ve temelde bu strateji uygulanarak hedef kültüre aktarılır. Kültürel, ekonomik ve ideolojik etmenler çevrilecek eserde kullanılacak yöntemi ve çeviri stratejisini belirler (Venuti, 1998, s. 240).

Çalışmaya konu olan çeviri metnin örnekleri incelendiğinde metindışı bağlamda görünmez bir çevirmen olan Suat Ertüzün, metin içi bağlamda ise tam tersine son derece sesi duyulur bir çevirmendir. Metiniçi çeviri örnekleri incelediğinde Ertüzün'ün kültürel çeviri örneği olarak kabul edilebilecek bir çeviri yaklaşımı sergilediği açıkça ifade edilebilir. Oldukça özgün çeviriler gerçekleştiren Ertüzün, Hardy'nin çok dilli ve çok sesli metnini hedef okura aktarabilmek için kendisi de yerel deyişlere, ifadelerle yer vererek hedef metinde çok sesliyi yaratmıştır. Metne eklediği dipnotlarla da hedef okuru bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda metni yerlileştiren hatta Türk bir kimlik kazandıran çeviri yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda Bourdieücü bir bakış açısıyla Ertüzün, hedef metne yeniden bir ritm katarak kendi özel habitusunun etkisiyle alandaki doxa'ya uygun olmak yerine, ona karşı çıkararak daha farklı bir çeviri anlayışı benimsemiştir. Onun çeviri metni "birebir" ve "sadık" çeviri değil aksine Türkçe'nin yerel öğeleri, atasözleri, deyimler ve yerli deyişlerini içerir. Ayrıca, Anadolu İslam kültüründen alıntılar ve yazarın metinlerarası göndermelerini dipnotlarla hedef okura daima açıklayarak kendi sesini ve görünürlüğünü sağlayarak çeviri metnini son derece zenginleştirmiştir. Yukarıda Ertüzün'e yöneltilen soruların yanıtlarına bakıldığında da kendisinin çevirmen habitusunun, *Tess* başlıklı çeviri yapıtındaki aldığı çeviri kararlarının çeviri pratiğiyle uyumlu bir biçimde yansıdığı ifade edilebilir. Ertüzün'ün çeviri edebiyat alanındaki egemen doxa'yı ters yüz ettiği ve çevirmenin alışılmışın dışında ve normları zorlayan bir tarzda çeviri yaparak geleneksel çeviri anlayışına meydan okuduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda söz konusu örnekler aşağıda sunulmuştur:

2.3.1. Atasözleri, Deyim ve Yerli Deyişlerin Çevirisi

Suat Ertüzün, aşağıdaki örneklerde de belirtildiği gibi, çeviri çalışmasında hedef kültüre ait atasözü, deyim ve yerel ifadeyi kullanarak metni okura daha yakın bir dil ile sunmayı tercih etmiştir. Bu şekilde, tarihsel ve kültürel olarak oldukça uzak ve yabancı bir metin, Türk kültürüne ait öğeler; atasözleri, deyim ve yerli deyişlerle zenginleştirilip Türk okur için tanıdık bir hâle getirilmiştir.

Tablo 1: Örnek 1

KM:	"where do we d'Urbervilles live?" (Hardy, 2019, s. 9)
EM:	"Ocağımız nerede tüter ⁹ , yani bizim d'Urberville'ler nerede yaşar?" (Hardy, 2021, s. 22)

Tablo 2: Örnek 2

KM:	"But Joan Durbeyfield must mind that she don't get green malt in floor." (Hardy, 2019, s. 32).
EM:	"Ama Joan Durbeyfield, kızının <i>mercimeği vaktinden önce fırına vermemesine</i> dikkat etmeli" (Hardy, 2021, s. 45)

Tablo 3: Örnek 3

KM:	"Very well, then, I will – on one condition. Having brought you here to this out-of-the-way place, I feel myself responsible for your safe-conduct home, whatever you may yourself feel about it" (Hardy, 2019, 89).
EM:	Seni <i>bu kuş uçmaz kervan geçmez yere</i> ben getirdiğim için eve sağsalım dönüşünden, bu konuda ne dersen de, kendimi sorumlu hissediyorum (Hardy, 2021, s. 103).

2.3.2. Anadolu- İslam Geleneğine Ait Sözcüklerin Çevirisi

Çevirmen Suat Ertüzün aşağıdaki örneklerde; kültürel açıdan oldukça farklı bir kültürü Anadolu ve İslam kültürlerine ait öğeleri kullanarak çeviri yapıtında hedef okura sunmayı tercih etmiştir. Çevirmen aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi aldığı çeviri kararlarında kendi özel habitusuyla hareket etmeyi tercih etmiş ve metne kendi ritmini katarak yazarın sesiyle kendi sesini değiştirerek alanda kendini ikincil bir konumda konumlandırmamıştır. Aksine aldığı özgün çeviri kararlarıyla özgür bir çeviri gerçekleştirmiş ve doxa'ya karşı duruş sergilemiştir.

Tablo 4: Örnek 4

KM:	"Yes – what the mendacious family chronicles call extinct in the male line – that is, gone down – gone under" (Hardy, 2019, s. 10).
-----	---

⁹ Çeviri örnekleri vurgulama amacıyla tarafımızca italik yapılmıştır.

EM:	“Evet, uydurma aile kroniklerinin tükenmiş dediği <i>nesebiniz kaybolmuş</i> , yer altına inmişsiniz yani yok olmuşsunuz” (Hardy, 2021, s. 22).
-----	---

Tablo 5: Örnek 5

KM:	“the landlady exclaimed at the sound of footsteps, as glibly as a child repeating the Catechism, while she peered over the stairs” (Hardy, 2019, s. 30).
EM:	“Merdivene doğru bakan hancı kadın, <i>imanın şartlarını ezberden sayıp döken bir çocuk gibi</i> ” (Hardy, 2021, s. 43).

Tablo 6: Örnek 6

KM:	“Meanwhile Clare was meditating, verily” (Hardy, 2019, 298).
EM:	“Bu arada Angel kelimenin tam anlamıyla <i>tefekkür halindeydi</i> ” (Hardy, 2021, 324).

2.3.3. Günlük Konuşma ve Argo Çevirileri

Çevirmen Suat Ertüzün aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi kaynak metni hedef kültüre aktarırken çeviri yapıtında hedef kültürün aşına olduğu günlük konuşma ve argo ifadelerle oldukça yer vermiştir.

Tablo 7: Örnek 7

KM:	“Now, damn it—I’ll break both our necks!” swore her capriciously passionate companion. “So you can go from your word like that, you young witch, can you?” (Hardy, 2019, s. 67)
EM:	“Kahretsin, şimdi ikimizin de <i>canına okuyacağım!</i> ” diye küfretti “Seni küçük cadı, sözünden böyle dönebileceğini mi sanıyorsun ha? (Hardy, 2021 s. 80)

Tablo 8: Örnek 8

KM:	“You artful hussy! Now, tell me—didn’t you make that hat blow off on purpose? I’ll swear you did!” (Hardy, 2019, s.69).
EM:	“Seni <i>üçkağıtçı şırfıntı!</i> Söylesene, o şapkayı bilerek uçurdun değil mi? <i>Kalıbımı basarım öyle!</i> ” (Hardy, 2021, s. 81)

Tablo 9: Örnek 9

KM:	“you should be willing to share it, and leave that mule you call husband for ever” (Hardy, 2019, s. 406).
EM:	“Bunu niçin benimle paylaşıp <i>kocam dediğin o katırı</i> temelli terk etmeyesin?” (Hardy, 2021, s. 438).

2.3.4 Tarihi Bilgilerin Çevirisi

Çevirmen Suat Ertüzün aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere, çeviri yapıtında hedef kültüre ait tarihi bilgileri okura ulaştırmak için açıklayarak çevirmeyi tercih etmiştir. Bu şekilde, tarihsel ve kültürel olarak oldukça uzak ve yabancı bir metin, çevirmenin dipnotları ve bilgilendirici müdahaleleriyle zenginleştirilip hedef okur için tanıdık bir hâle getirilmiştir. Çevirmenin söz konusu bu müdahaleleri ile hedef okurun çevirmenin varlığını fazlasıyla hissettiği ve sesini duyduğu ifade edilebilir.

Tablo 10: Örnek 10

KM:	KM: D'Urberville began gathering specimens of the fruit for her, handing them back to her as he stooped; and, presently, selecting a specially fine product of the "British Queen" variety, he stood up and held it by the stem to her mouth.(Hardy, 2019, s. 50).
EM:	EM: D'Urberville meyve toplamak için eğilirken, bir yandan da onları Tess'e uzatmaya başladı. Az sonra, "İngiliz kraliçesi" * cinsinin nadide bir örneğini seçerken doğruldu ve onu sapından tutup kızın dudaklarına yaklaştırdı. (Hardy, 2021, s. 62, 63). *British queen. 1841' de İngiltere'de geliştirilen ve iriliğiyle bilinen melez bir çilek cinsi. (Ç.N.) (Hardy, 2021, s. 62, 63).

Tablo 11: Örnek 11

KM:	KM: "They decided to go immediately after the wedding, and remain for a fortnight, instead of journeying to towns and inns." (Hardy, 2019, s. 251)
EM:	EM: Nikahtan hemen sonra <i>kasabaları ve hanları dolaşmak yerine</i> , iki haftayı orada geçirmeyi kararlaştırdılar. * (Hardy, 2021, s. 275) *On dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde balayı için birkaç yeri ziyaret etmek ve gidilen yerlerdeki hanlarda kalmak adettendi. (Ç.N.). (Hardy, 2021, s. 275)

Tablo 12: Örnek 12

KM:	KM: "You was not called home this morning." "What?" "It should ha' been the first time of asking to-day," she answered, looking quietly at Tess. "You meant to be married New Year's Eve, deary?" (Hardy, 2019, s. 252)
EM:	EM: "Bu sabah <i>nikah duyurunuz</i> yapılmadı." * "Ne?"

	<p>Sessizce Tess'e bakarak, Bugün ilk ilanınızın yapılması gerekiyordu." Dedi. "Yeni yıl arifesinde evlenmiyor musunuz canım?" (Hardy, 2021, s. 276).</p> <p>*Katolik ve Anglikan kiliselerinde kıyılacak nikah haberinin yayılması için üç Pazar öncesinden ilgili kilisede her hafta duyurusu yapılır böylelikle itiraz edecek biri varsa bu sürede itiraz eder. Böyle bir ilanın yapılmaması yönündeki "ruhsat" piskoposun alınır, bu da nikahın daha gizli kıyılmasına imkân tanır (Ç.N.) (Hardy, 2021, s. 276).</p>
--	--

2.3.3 Metinlerarası Göndermelerin Çevirisi

Metinler kendinden önce yazılmış olan metinlerden etkilendiği gibi kendinden sonra yazılacak metinler tarafından da yeniden yaratılıp yazılabilir. Yazarın ve okurun önceden okuduğu metinlerden oluşturduğu kültürel katmanları ve bagajı yeni bir metin yazmaya veya okumaya başladığında onları yönlendirir ve metinlerarası ilişki kurmasını sağlamaktadır. Nitekim Aktulum, metinlerarasılığı en basit haliyle "iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi" olarak tanımlamaktadır (Aktulum, 2000, s. 17). Kavramın en önemli öncülerinden biri olan Julia Kristeva'nın tanımı şu şekildedir: "Her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür" (Aktaran Aktulum, 2000, s. 41). Bu bağlamda hiçbir metin tek başına var olamaz, kendisinden önceki metinlerden beslenir ve onlardan mutlak izler taşır. Bu bağlamda hem çevirmen Suat Ertüzün hem de yayınevi editörü özgün metindeki göndermeleri büyük bir özenle hedef metne aktararak hedef kültür okurunu metinlerarası bir yolculuğa hazırlamaktadır.

Tablo 13: Örnek 13

KM:	She was conscious of the notion expressed by Friar Laurence: "These violent delights have violent ends." It might be too desperate for human conditions—too rank, too wild, too deadly. (Hardy, 2019, s. 263, 264).
EM:	Rahip Lawrence'ın dile getirdiği düşüncenin farkındaydı Tess: "Şiddetle başlayan hazlar, şiddetle son bulurlar" (Hardy, 2021, s. 288). *William Shakespeare, Romeo ve Juliet, çev. Özdemir Nutku, II. Perde, 6. Sahne, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019.

Tablo 14: Örnek 14

KM:	"SORROW, I baptize thee in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost." (Hardy, 2019, s. 119)
EM:	Sorrow*, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına seni vaftiz ediyorum." (Hardy, 2021, s. 134). *(İng.) Keder acı. "Rab Tanrı, kadına, 'Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim,' dedi." Eski Ahit, "Yaratılış", 3:16 (Y.N.)

Tablo 15: Örnek 15

KM:	KM: "The little less, and what worlds away!" (Hardy, 2019, s. 289)
EM:	EM: "Minicik bir kusur dünyalar kadar fark yaratır" (Hardy, 2021, s. 315). *Robert Browning'in "By the Fireside" (Şöminenin Yanı Başında) şiirinden. (Ç.N.)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çeviri hem dil ve kültür aktarımı hem de iletişim biçimi olarak yüzyıllardır karmaşık tarihsel iktidar ilişkileri içinde yer almıştır. Çeviri eylemi, kültürel ve toplumsal etkileşimin kesiştiği önemli bir kavşaktır ve disiplinlerarası hatta disiplinlerötesi bir boyut içermektedir. Çeviri, sadece dilsel farklılıkları değil, aynı zamanda kültürel etkileşimleri de yansıtan bir eylemdir. Bu süreç, metnin bir dilden diğerine aktarılmasından ibaret değildir; aynı zamanda bir kültürün diğerine geçişi ve etkileşimi olarak da değerlendirilir. Çeviri alanının sosyolojiyle kesiştiği disiplinlerarası bir çerçevede hareket alanı bulan çeviri sosyolojisi yaklaşımı, çevirinin toplumsal yönünü ön plana çıkararak, çeviri sürecini şekillendiren sosyo-kültürel faktörleri, çeviri sürecine katılan ürünün oluşumunda rol oynayan tüm aktörleri mercek altına almaktadır.

Bu çalışmada, Thomas Hardy'nin söz konusu eserinin çevirisi, çeviri stratejilerinin çevirmen, editör ve yayınevi tarafından nasıl benimsendiği, bu öğelerin çeviri ürününün üretim, dolaşım ve tüketim süreçlerinde nasıl etkili olduğu, Pierre Bourdieu'nün "habitus", "alan", "sermaye" ve "doxa" kavramları ile ilişkisel bir perspektif altında hem metniçi hem de metindışı olarak nasıl şekillendiği incelenmiştir.

Can Yayınları, yayın hayatı boyunca siyasi baskılar ve sansür gibi etmenlerle edebiyat ve kültürün yayılması için mücadele etmiş, Türk yayıncılık sektöründe karşı bir duruşta konumlanarak edebiyat dünyasına katkıda bulunmuştur. Hardy'nin eserleri, kadın hakları, sınıf ayrımı, cinsellik ve şiddet gibi bugün bile güncelliğini koruyan konuları ele almaktadır. Bu nedenle, bu eserlerin çevirisi, geleneksel doxa'ya meydan okuyan bir tutumu yansıtmakta ve okurun bu normlara karşı bakış açısını etkilemektedir. Bu bağlamda yayınevinin, Hardy'nin *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman* başlıklı eserini seçerken eserin politik ve toplumsal içeriğini göz önünde bulundurduğu aşikârdır. Hardy gibi bir yazarın en tanınmış eseri *Tess of the d'Urbervilles: A Pure Woman*'ı çevirmek, yayınevi için kültürel ve edebi değer taşır. Bu da yayınevinin simgesel sermayesinin artmasını sağlarken aynı zamanda ekonomik sermayesini de artırmıştır.

Çevirmen Suat Ertüzün, Hardy gibi dünya edebiyatına ait klasik eser yazarlarının çalışmalarını Türkçeye kazandıran simgesel sermayesi yüksek bir çevirmendir. Ertüzün, Hardy gibi önemli bir yazarı seçerek bugün çeviri yapıtını; klasik, modern ve çağdaş edebiyatta önde gelen yayınevleri arasındaki konumunu koruyan Can Yayınları'ndan çıkararak simgesel sermayesini güçlendirmiş ve kendi kariyeri için iyi bir seçim olacağını düşünmüştür. Editör Şirin Etik'in de kendisini destekleyici ve gelecek kariyeri için iyi bir adım olacağı konusundaki görüşleri doğrultusunda *Tess* başlıklı eseri çevirme kararı aldığı öğrenilmiştir. Bununla birlikte Ertüzün,

kararını etkileyen başka bir faktörü ise kendisi şöyle açıklamıştır: “Diğer eserlerin baskısı tükense bile tekrar basılmaz oldu, klasikler de genelde basmaya devam ettiği için ileride maddi olarak sıkıntının hafiflemesine yardımcı olacağını düşündüm”. Bir yazın çevirmeni olarak Ertüzün kendi simgesel sermayesini inşa etmesinin yanı sıra, kaynak metnin yazarının simgesel sermayesinden de faydalanarak bu sermayeyi hedef kültüre aktarmıştır. Özellikle, yazınsal alanda merkezi bir konumda bulunan bir yazarın eserini Türkçeye kazandıran çevirmen, hedef alanda etkisini artırarak simgesel sermayesini güçlendirmiştir. Böylelikle bu süreç ona gelecekteki işlerinde yayınevleri ve editörlerle daha etkili bir şekilde iletişim kurmasına olanak tanımıştır. Sonuç olarak, çevirmenin yazar seçimi, yayınevi seçimi gibi aldığı kararlar doğrultusunda kazandığı simgesel sermaye çeviri ürünün dolaşımıyla birlikte ekonomik sermayeye dönüşmüştür. Bu durumda, çevirmen hem kendi alanındaki konumunu güçlendirmiş hem de gelecekteki işlerinde daha etkili bir şekilde pazarlık yapabilme olanağı elde etmiştir.

Çevirmenin eylemleri, çeviri sürecindeki seçimleri ve dil kullanımını belirleyen Ertüzün’ün habitusu hem metin düzeyinde hem de metindışı öğelerde incelendiğinde metindışı bağlamda görünmez bir çevirmen olan Ertüzün’ün, metin içi bağlamda son derece sesi duyulur ve görünür bir çevirmen olduğu açıkça ifade edilebilir. Ertüzün’ün çeviri örnekleri metniçinde; atasözleri, deyim ve yerli deyişlerin çevirisi, Anadolu-İslam geleneğine ait sözcüklerin çevirisi, günlük konuşma ve argo çevirileri, tarihi bilgilerin çevirisi ve metinlerarası göndermelerin çevirisi olmak üzere beş başlık altında incelenmiştir. İncelenen çeviri örneklerinde çevirmen çeviri eylemini gerçekleştirirken belirli normlara uygun hareket etmemiş ve çeviri yapıtında kültürel alanda “itaatkâr” davranmamıştır. Böylece çevirmen ikincil bir konuma düşmemiş ve görünmez olmamıştır. Ertüzün’ün çevirisi metnin iç sosyolojisi bağlamında değerlendirildiğinde alandaki tahakkümü reddetmiş, itaatkâr bir çevirmen olmayı kabul etmemiş ve kendi özel habitusuyla hareket etmiştir. Ertüzün, metni yeniden şekillendirip yorumlayarak kendi düşünsel ve yorumsal katkısını metninde paylaşmış, okura sesini duyurmuş aynı zamanda metni hedef dil ve kültürde anlamlı ve etkileyici bir şekilde sunarak sesi duyulan alanın geleneksel özgün kurallarını değiştiren ya da dönüştüren çeviri anlayışıyla hareket etmiştir. Başka bir deyişle, alandaki doxa’ya uygun hareket etmeyip özgür ve özgün bir çeviri gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra, Ertüzün çeviri yapıtında yan metinsel öğeler olan çevirmen dipnotlarını fazlasıyla kullanarak hedef okurunu bilgilendirici bir tavır sergilerken toplumsal bir eyleyici olarak görünür bir çeviri gerçekleştirmiştir. Bunlar, hedef edebi alanda edinilmiş olan özel habitusun etkisidir. Çevirmen, kendi habitusunu kullanmak suretiyle yazarın söyleminin hedef dil ve kültüre taşınmasına hizmet etmiştir.

Sonuç olarak; toplumsal yaşamın çatışmalarla dolu ve temelinde mücadelelerin olduğu çeviri alanındaki yazar, çevirmen, yayınevi, editör gibi alandaki tüm eyleyicilerin çeviri ürünün oluşturulma, dolaşıma girme ve tüketilme süreçlerinde, metniçi ve metindışı öğeler bağlamında benimsedikleri stratejilerin ilişkisel ve birbiriyle uyumlu bir şekilde işlendiği görülmüştür. Hardy, İngiliz edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Onun eserleri Victoria Dönemi toplumsal normları ve değerlerine meydan okumakta, bu normlara karşı direnen sorgulama yöntemiyle okuru baş başa bırakmaktadır. Çevirmen Ertüzün ise Hardy’nin eserini Türkçeye çevirirken yazarın eleştirel ve sıradışı bakış açısını kendi yorumu ile birleştirmiş, metne bir ritim katmış ve mevcut

doxa'ya karşı bir duruş sergileyerek yazarın sesini kendi sesiyle değiştiren özel habitusunu gerçekleştirmiştir. Hardy'nin toplumsal eleştirisi, Can Yayınları'nın politik duruşu ve çevirmenin rolü, mevcut normlara meydan okuyan bir çeviri sürecini yansıtmaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse bu tür çeviriler, okuru düşünmeye ve sorgulamaya teşvik ederek edebiyatın toplumsal ve kültürel etkisini arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi
- Bock, Gisela (2004). *Avrupa Tarihinde Kadınlar* (çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bogenç Demirel, Emine (2013). *Çeviri Sosyolojisinin İnşası Bourdieu Çözümleri. Pratiklerden Seçkiler*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Bogenç Demirel, Emine (2014). "Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi". *Cogito*: Sayı 76. İstanbul: YKY. 402-416.
- Bogenç Demirel, Emine (2021). "Çeviride Sosyolojik Dönemeç ve Aktörler" *İletişim ve Medya Bağlamında Çevirmen Başvuru Kitabı*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları s. 79-11.
- Bourdieu, Pierre (1998). *Practical Reason*. California: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (2010). "Sermaye Biçimleri", Derleyenler: M. M. Şahin ve A. Z. Ünal, *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Değişim Yayınevi s. 45-75.
- Bourdieu, Pierre (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. çev. Filiz Öztürk, Büşra Uçar, Mustafa Gültekin. Ankara: Heretik.
- Bourdieu, Pierre ve Loic Wacquant (2007). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gouanvic, Marc Gouanvic (2005). "A Bourdieusian Theory of Translation, or the coincidence of prectical instances". *The Translator*. Volume 11, Number 2. 147-166.
- Hardy, Thomas (1988). *Yuvaya Dönüş* çev. Evin Noyan. İstanbul: Altın Kalem
- Hardy, Thomas (2017). *Hayatın Küçük Cilveleri* çev. Taciser Belge. İstanbul: Everest Yayınları
- Hardy, Thomas (2019). *Çılgın Kalabalıktan Uzak* çev. Nihal Yeğinoğlu. İstanbul: Can Yayınları
- Hardy, Thomas (2019). *Tess of the d'Urbervilles*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Hardy, Thomas (2020). *Casterbridge Başkanı* çev. Özgür Umut Hoşafçı. Ankara: Yedi Yayınları.
- Hardy, Thomas (2020). *Adsız Sansız Bir Jude* çev. Taciser Belge, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hardy, Thomas (2021). *Tess* çev. Suat Ertüzün. İstanbul: Can Yayınları.
- Hardy, Thomas (2022). *Orman Sakinleri* çev. Ümmühan Şaşmaz. İstanbul: Ketebe Yayınevi.
- Heilbron, Johan, Gisele Sapiro (2007). "Towards a Sociology of Translation: Current Issues and Future Prospects". *Constructing a Sociology of Translation*. ed. Michaela Wolf, Alexandra Fukari. Amsterdam: John Benjamins: 93-108.

- Hermans, Theo (1997). Çeviri Anlatıda Çevirmenin Sesi. (A. Bulut, Çev.). *Kuram* 15, 63-68.
- Korg, Jacob (1977). Browning's Art and "By the Fire-Side." *Victorian Poetry*, 15(2), 147-158.
- Koskinen, Kaisa (1994). (Mis)translating the Untranslatable – The Impact of Deconstruction and PostStructuralism on Translation Theory. *Meta* XXXIX, 446-450.
- Milligate, Michael. (2004). *Thomas Hardy A Biography Revisited*. New York: Oxford University Press.
- Mumcu, Uğur (1984) *Sakıncalı Piyade*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Mücen, Barış (2007). "Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum", Derleyenler: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, Erdal (2007). "Bir Tarihçe" *Yayın Katalogu*. İstanbul: Can Yayınları. 4-6
- Sarısayın, Ayşe (2009). *Erdal Öz: Unutulmaz Bir Atlı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sela-Sheffy, Rakefet (2014) "Translator's Identity Work: Introducing Micro-Sociological Theory of Identity to the Discussion of Translator's Habitus", *Remapping Habitus in Translation Studies*. ed. Gisella M. Vorderobermeier. Amsterdam: Rodopi: 4355.
- Simeoni, Daniel (1998). "The Pivotal Status of the Translator's Habitus". *Target* 10:1 1-39. *Studies*. (Editor: M. Baker). Londra ve New York: Routledge, ss. 240-244
- Swartz, David (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları
- Urgan, Mina. (2012). *İngiliz Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Venuti, Lawrence (1995). *Translator's Invisibility: A history of Translation*, London: Routledge
- Venuti, Lawrence (1998). "Strategies of Translation" *Routledge Encyclopedia of Translation*
- William Shakespeare (2019). *Romeo ve Juliet*, çev. Özdemir Nutku. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yılmaz Kutlay, Sevcin (2015). "Kişisel Tarihin Bir Ürünü Olarak Habitus". *International Journal of Language Academy*. Volume 3. Spring 432-437.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.canyayinlari.com/hakkimizda>, (erişim 20.08.2023)

27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

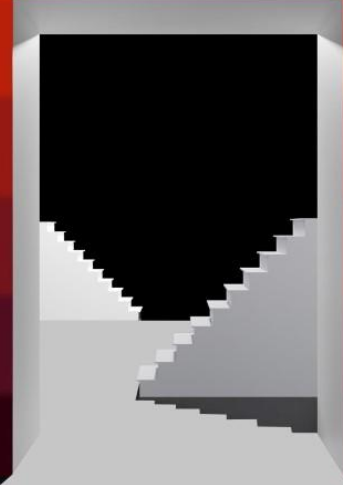
DR. FERHAT ÇETİNKAYA

Günce Yayınları

Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

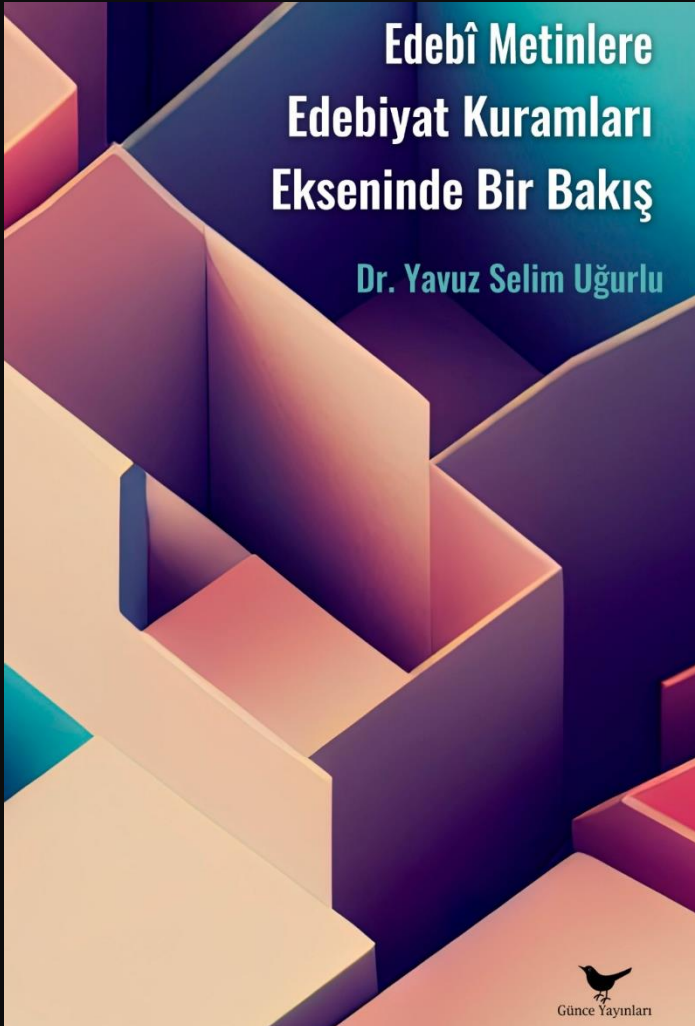
Ömriye Bayrak

Günce Yayınları

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Günce Yayınları

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

Günce Yayınları